

Kovács Klára, PhD-hallgató
Debreceni Egyetem, Nevelés-és Művelődéstudományi Doktori Program

Bourdieu, Hradil és Bandura elméleteinek vizsgálata a sportra vonatkozóan

A társadalmi, környezeti és egyéni tényezők hatása a partiumi régió hallgatóinak sportolására

Absztrakt

Dolgozatom célja, hogy feltárjam milyen társadalmi (szocioökonómiai, szociokulturális), környezeti és egyéni tényezők játszanak szerepet abban, hogy milyen rendszerességgel sportol egy hallgató a partiumi térségben, s ezáltal hogyan lehetne több hallgatót bevonni a rendszeres sportolásba. E kérdés megválaszolásához egy három elméleti pillérből álló megközelítést alkalmaztam: Bourdieu tőke-és habituselmélete, Hradil társadalmi miliókról szóló és Bandura szociális tanulás elmélete. Az elemzéshez a HERD kutatás kérdőíves felméréséből származó adatbázist használtam fel (N=2619). A többlépcsős lineáris regresszió eredményei szerint a nem és az objektív anyagi helyzet mint szocio-demográfiai változók, illetve a sportolás fontossága iránti attitűdök, a sportrendezvények látogatása és a legjobb barát sportolása mint szubjektív, szellemi, környezeti tényezők befolyásolják azt, hogy egy hallgató milyen gyakran sportol. Az eredmények elsősorban Hradil elméletét támasztották alá, ugyanakkor igazolták részben Bourdieu elméletét is a gazdasági tőke hatásának hangsúlyozásával. A legjobb barát sportolásának hatása jól mutatja Bandura szociális tanulás elméletének érvényességét a kortársak körében.

Tárgyszavak: sport, felsőoktatás, társadalmi státusz, milió, szociális tanulás, HERD survey

Abstract

The aim of this paper is to examine what kind of social (socio-economic, social-cultural), environmental and individual factors affect the frequency of students' sport activity in the Partium region, and what is the reason if they do not do any sport. To answer these questions I used a complex theoretical framework, which contains three pillars: Bourdieu's theory on capitals and habits, Hradil's theory on milieus and Bandura's social learning theory. The analyse based on the database of the last research made by the Center for Higher Education Research and Development (CHERD), namely "Higher Education for Social Cohesion – Cooperative Research and Development in a Cross-border Area (HERD)" (N=2619). According to results of multivariable linear regression it can be said that the following factors determine students's sport activities: gender, objective material status as social-demographic variables, and attitudes to importance of sport, taking part in sport events and sporting habits of best friends as subjective, environmental and individual factors. These results support Hradil's theory on milieus and Bourdieu's theory on capital in part. Bandura's social learning theory is supported by effect of best friend's sporting habits.

Key words: sport, Higher Education, social status, milieu, social learning, HERD survey

Bevezetés

Az egészséges életmód elengedhetetlen része a rendszeres testmozgás. A rendszeres sport egészségmegőrző és preventív funkciója mellett az emberi élet számos más területére is jótékony hatással van. Ha csak a fiatalokra vonatkozó vizsgálatokat nézzük, akkor különböző kutatási eredmények bizonyítják, hogy a sportoló fiatalok egészségesebben táplálkoznak, magabiztosabbak, elégedettebbek a külsejükkel, kevesebbet dohányoznak, és kevesebb pszichoszomatikus tünetük van. A rendszeres fizikai aktivitást végzőknek jobb a közérzetük, nagyobb érzelmi stabilitásról és jobb intellektuális teljesítményről tettek tanúbizonyságot. Összességében elmondhatjuk, hogy a sport jótékony hatása az egészség mindhárom (szomatikus, pszichés, pszichoszociális) dimenziójában kimutatható (Keresztes 2007, Pikó és Keresztes 2007, Brassai és Pikó 2010, Mikulán et al. 2010). Ennek ellenére ha megnézzük, hogy milyen arányban sportolnak rendszeresen hazánkban, igen lesújtó kép tárul elénk: az Ifjúság 2000–2008 kutatássorozat eredményei szerint a magyar fiatalok (15-29 évesek) kb. egyharmada sportol rendszeresen, s mindössze öt százalékuk intézményes keretek között, miközben a rendszeres fizikai aktivitást végzők aránya az össznépességben Nyugat-Európa más országaiban (pl. Finnország, Svédország, Dánia stb.) 80-90 százalék fölötti (Perényi 2011, 160—161).

Miközben az iparosodás, a technikai fejlődés, a gépesítettség, az átalakuló társadalomszerkezetben megváltozott munkarend és életmód következtében az emberek szabad ideje nőtt, ennek felhasználása sok esetben egysíkúvá vált: megnőtt előbb a tv-nézésre (Szalai 1976, Vitányi 1995), napjainkban pedig az internethasználatra, s csökkent a testedzésre fordított idő (Miller et al. 2012). Ez jól látható bizonyos egyetemista csoportok időfelhasználásában is (Bocsi 2010, 2012, Kovács 2012). A problémát tovább súlyosbítja, hogy számos kutatás számol be a hallgatók egészségi állapotának és közérzetének romlásáról, s e negatív kép háttérében nagy szerepet játszik a fizikai aktivitás hiánya (Tóth et al. 2009, 23).

Kutatásomban arra keresem a választ, hogy milyen társadalmi (szocioökonómiai, szociokulturális), környezeti és egyéni tényezők játszanak szerepet abban, hogy milyen rendszerességgel sportol egy hallgató a partiumi¹ térségben (beleértve a rendszerességbe a nem sportolást is), s mi az oka annak, ha nem sportol, ezáltal hogyan lehetne több hallgatót ösztönözni a rendszeres fizikai aktivitásra. Talán a társadalmi háttér, vagy a sport iránti attitűdök, sporthoz kapcsolódó szabadidő-eltöltés, esetleg a sportos családi, baráti, kortársi miliő mint szocializációs ágensek befolyásolják ezt? E kérdések megválaszolásához több

elméletet használtam fel. Az egyik Bourdieu (1991, 2008) tőke-és habituselmélete, a másik Hradil (1995) életmódról és miliókról szóló elmélete. Bourdieu elméletéhez kapcsolódóan vizsgáltam az objektív tényezők (anyagi helyzet, szülők iskolai végzettsége, lakóhely stb.), Hradilhoz kapcsolódva pedig a szubjektív társadalmi tényezők (motivációk, sportos életmód, szabadidő-eltöltés stb.) szerepét. Emellett az elméleti háttérben helyet kapott Bandura (1989) szociális tanulás elmélete alapján, melyet továbbfejlesztett szociális kognitív elméletében, a szűkebb családi, baráti, iskolai környezet hatása. Ez pedig szorosán kapcsolódik Hradil miliókról szóló elméletéhez mint szubjektív tényező.

Elemzésemben a HERD-kutatás² kérdőíves felmérésből készült adatbázist használtam fel. A kérdőívek kérdezőbiztos jelenlétében történő önkitöltése 2012 márciusa és júniusa között zajlott a következő intézmények hallgatói körében: Debreceni Egyetem, Nagyvárad Egyetem, Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad Emmanuel Egyetem, Nyíregyházi Főiskola, Debreceni Református Hittudományi Egyetem Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolai Kar, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Kar, Babeş-Bolyai Tudományegyetem - Szatmárnémeti Kihelyezett Tagozat (N=2728). A mintavétel során a rétegzett és a többlépcsős csoportos mintavételi technikák kombinációját alkalmaztuk. Első lépésként karonként rétegeztük az alapsokaságot, majd pedig a kapott adatokat súlyoztuk. A kis elemszámú kárpátaljai minta torzító hatása miatt nem került be az elemzésbe, így a minta végső elemszáma 2619 fő.

Kutatásomban a sport definiálásához az Európai Sport Charta megfogalmazását alkalmaztam, mely szerint a *„sport minden olyan fizikai tevékenység, melynek célja esetenként vagy szervezett formában a fizikai és szellemi erőnlét kifejezése vagy fejlesztése, társadalmi kapcsolatok fejlesztése, vagy különböző szintű versenyeken eredmények elérése”* (Európai Sport Charta és a Sport Etikai Kódexe 2001, 6). Sportolásnak csak a valós testedzéssel járó tevékenységet tekintettem, tehát az ún. technikai vagy virtuális sportokat végző hallgatók nem alkották elemzésem mintáját, továbbá nem tekintettem sportnak az olyan hétköznapi mozgással járó tevékenységeket, mint a kertészkedés, ház körüli munka, gyalogszerrel vagy biciklivel történő közlekedés.

Dolgozatom első részében bemutatom a kutatás elméleti háttérét, s az ezekhez kapcsolódó korábbi kutatási eredményeket, amelyek által kiválasztottam a saját kutatásomban tesztelni kívánt magyarázó változókat. A kutatási kérdések és módszerek bemutatása után ismertetem az eredményeket.

I. A kutatás relevanciája

Kutatásom a többféle elméletet alkalmazó megközelítésen túl több szempontból is újszerűnek számít. Az eddigi, sportolással kapcsolatos magyarországi kutatások vagy a teljes lakosságot érintő epidemiológiai vizsgálatok voltak (pl. OLEF-vizsgálatok), vagy a fiatalok teljes korcsoportjára fókuszáltak (pl. Ifjúság 2000–2008), vagy pedig kimondottan a tinédzserekre mint speciális, veszélyeztetett helyzetben lévő korcsoportra irányultak (l. Pikó és munkatársai kutatásait). A nemzetközi — első sorban angolszász — szakirodalomban gyakori az egyetemi, főiskolai sport és sportolók vizsgálata (főként ennek kapcsolata más egészségmagatartásokkal, s hatása a hallgatók jóllétének különböző dimenzióira), de alig találunk köztük olyat, ami a nem sportolásra keresi a választ. Ennek háttérében az állhat, hogy az angolszász campusokon a diákélet szerves részét képezi a sportolás, így alig vannak olyan diákok, akik valamilyen formában és rendszerességgel ne sportolnának.

Az ifjúsági nagycsoporton belül külön csoportot alkotnak az egyetemisták. Eddig nem történt hazánkban olyan felmérés, amely kimondottan az egyetemista/főiskolai hallgatók életmódjának sajátosságait tárta volna fel. A Debreceni Egyetemen működő kutatóközpontunkban, a Felsőoktatás Kutató és Fejlesztő Központban (CHERD-H³), illetve az Ifjúságszociológiai Műhely keretében már több mint egy évtizede vizsgáljuk a partiumi régió egyetemistáit, főiskolásait reprezentatív kérdőíves felmérésekkel (Regionális Egyetem, TERD⁴, Campus-lét⁵), melyekben külön hangsúlyt fektettünk a hallgatók életmódjának, s ezen belül szabadidős tevékenységeinek feltérképezésére (pl. Bocsi 2010, 2012, Murányi és Márton 2012 munkái). Ugyanakkor e felmérésekben csupán egy-két kérdés erejéig foglalkoztak a hallgatók sportolási szokásaival, így nem volt még olyan elemzés, amelyben a sportolással kapcsolatban feltett kérdésekből egyszerre többet is figyelembe vettek volna (ezek elemzését lásd Kovács 2011; 2012 munkáit).

Az értelmezés elméleti sokszínűsége és az egyetemisták sportolási szokásainak részletes feltárása mellett a kutatás további különlegessége az a földrajzi hely, ahol a felmérést készítettük. Ez a történelmileg valamikor együvé tartozó térség ugyanis három ország — Magyarország, Románia és Ukrajna — határai mentén helyezkedik el, három rendszerváltó országot és társadalmat köt össze, amelyek közül kettő (Magyarország és Románia) az Európai Unió tagja. A kárpátaljai és az észak-erdélyi szegmensek ugyanakkor jelentős számú magyarsággal rendelkeznek, ami szintén erős kapocs a három rész között. Az ilyen, határokon átnyúló, ugyanakkor határ menti régiókban végzett kutatások segítenek

feltárni a régiót érintő közös társadalmi-gazdasági problémákat, többek között az egészséghez kapcsolódó magatartásformákban lévő egyenlőtlenségeket (Nédó és Paulik 2012).

II. A kutatás elméleti háttere

II. 1. Bourdieu tőke-és habituselmélete a sportra vonatkozóan

Bourdieu (2008) tőkeelmélete szerint a gazdasági és kulturális tőke birtoklása határozza meg, hogy mely társadalmi rétegek hogyan töltik a szabadidejüket. Tehát, aki rendelkezik megfelelő anyagi és kulturális tőkével, megragadhat olyan „potenciális alkalmakat”, amelyek elvileg mindenki számára elérhetők, de valójában csak azok élhetnek velük, akik rendelkeznek az elsajátításukhoz szükséges eszközökkel. Ez a magyarázata annak, hogy az, aki rendelkezik a megfelelő gazdasági és kulturális tőkével, élhet olyan sportolási lehetőségekkel, amikkel mások nem.

Bourdieu továbbgondolva ezt a habituselméletében megfogalmazza: az, hogy ki milyen formában tölti szabadidejét, s ezen belül milyen arányban és módon sportol, nagyban függ a társadalmi struktúrában elfoglalt pozíciótól. Bevezeti a praxis (a mindennapi tevékenységek mögött meghúzódó értékek és ízlés) és habitus (az ízlésvilág mögött meghúzódó alapvető beállítódások) fogalmát. Merőben más ízléssel rendelkeznek a felső osztálybeliek és a munkásosztály tagjai, s ez nemcsak az anyagi források eltérő mértékével magyarázható. A szabadidő-eltöltési szokásokat leginkább az adott társadalmi osztály habitusa határozza meg. Véleménye szerint a szabadidő-eltöltési és a sportolási szokásokat leginkább három tényező befolyásolja: maga a szabad idő (amely a gazdasági tőke egy átalakult formája: a nagyobb gazdasági tőke, több szabad idővel jár együtt), a gazdasági tőke és a kulturális tőke. Attól függően, hogy melyik osztály milyen arányban van birtokában ezeknek, változnak a szabadidő-eltöltési és sportolási szokások. Ezen túlmenően a habitus nemcsak a szabadidő-eltöltési formákat befolyásolja, hanem egyben a társadalmi osztályok megkülönböztető jegye is, azaz meghatározza és erősíti az identitást (Bourdieu 1991). Ezek alapján kutatásomban én is fontosnak tartottam megvizsgálni, hogy a hallgatók kulturális és gazdasági tőkéje befolyásolja-e azt, hogy milyen rendszerességgel sportolnak.

II. 2. Hradil elmélete: régi fogalmak és új struktúrák

A '80-as években egy új szociológiai irányzat jelent meg („New Sociology”), amelynek lényege, hogy az ökonomisztikus, objektív és determinisztikus szociológia fő irányvonalai gyenge alapokon nyugszanak. Egyik képviselője Hradil, éppen Bourdieu-vel szemben fogalmazta meg azt a kritikát, hogy majdnem minden rétegspecifikus viselkedésmód

csökkenő tendenciát mutat. Habituselméletére vonatkozóan azt mondja, hogy osztályspecifikus életstílus-fogalmi és bizonyítékai csak a viselkedések egy eléggé szűk területére illenek. Az életmódok és kulturális minták a társadalomban már nincsenek többé kikerülhetetlenül külső feltételekhez kötve (pl. az osztály, a réteg, a foglalkozás stb. feltételeihez). Sokkal inkább ezektől függetlenül vagy inkább csak nagyon közvetett formában alakulnak ki. Ha ezek az új kulturális-társadalmi minták mégis összefüggnek a külső adottságokkal, akkor azok inkább hagyományos, embereknek tulajdonított feltételek (pl. kor, nem). Bevezeti a miliő, a szubkultúra és az életstílus kifejezéseket. Ezek közül témánk szempontjából a miliőnek van a legnagyobb jelentősége. A miliő nem más, mint környezeti tényezők (legyenek azok anyagiak vagy nem anyagiak, természetesek vagy a társadalom által létrehozottak, gazdaságiak, társadalmi-kulturálisak stb.) összefüggéseinek együttese. Ezeket az összefüggéseket a társadalmi csoportok meghatározott módon ismerik fel és használják ki, s ez sajátos életmódok kialakulását vonja maga után (Hradil 1995). Hradil elmélete szerint a szabadidő eltöltése, ennek módja szerves részét képezi az életmódnak, s véleménye szerint a társadalmi csoportok pontosan az ilyen választások, cselekvési minták mentén különböznek egymástól, semmint a kemény társadalmi változók mentén. Bár elismeri, hogy egy bizonyos szintig egyes kemény, objektív változóknak van hatása arra, hogy ki, melyik miliőbe tartozik, s milyen cselekvési mintát, viselkedési formát választ, de sokkal nagyobb meghatározó erővel bírnak az egyes preferenciákra (pl. milyen szabadidős tevékenységet végez, mennyit, mit sportol stb.) az egyéni, szubjektív döntések, magatartásmintázatok.

Kutatásomban nem vállalkozom arra, hogy hallgatói miliőket hozzak létre, csupán olyan szubjektív és objektív tényezők hatását vizsgálom meg a hallgatók sportolására, amelyek hozzátartozhatnak azokhoz a miliőkhöz, amelyből a hallgatók érkeznek. Ezek közül is elsősorban a sporthoz kapcsolódó puha változók vizsgálatára teszem a hangsúlyt (a környezet sportolása, a sport fontosságához kapcsolódó attitűdök, egyéb sporthoz kapcsolódó szabadidős tevékenységek végzése stb.).

II. 3. Bandura szociális tanulás elmélete

A család, a barátok, az osztálytársak, a csoporttársak, az oktatók/középiskolai tanárok sportolása nemcsak szubjektív tényezők, amelyek befolyásolhatják az egyén sportolását, hanem olyan minták, amelyet az egyén a szociális tanulás során magáévá tehet. Így ennek vizsgálata a szociális tanulás elméletből kiindulva is érdekes lehet. Bandura (1989) elmélete szerint azok a környezeti, társas körülmények, melyek körülveszik az egyént, amelyekben a szocializáció megvalósul, meghatározza az egyén későbbi életútját, döntéseit. A szocializáció folyamatában résztvevő személyek (pl. családtagok, barátok, kortársak stb.) viselkedési mintái

befolyásolják az egyén későbbi viselkedését, attitűdjeit is. De az ilyen körülmények közé tartoznak bizonyos események („találkozások”) is, amelyek egy életre meghatározzák az egyén véleményét, hozzáállását, életszemléletét. Hogy mire, milyen esemény fog hatni annyira, hogy egész életét meghatározza, ez természetesen egyéntől függ, ugyanakkor bizonyos személyes tulajdonságok, s főként az egyén társadalmi hovatartozása és miliője, amelyben él(t), nagyobb hatással lesznek az egyénre, mint egy életesemény. A szociális kognitív elmélet lényege, hogy az egyéneket nem csupán a belső késztetéseik vezérlik, ugyanakkor nem is kizárólag a külső körülmények befolyásolják (legyenek azok a család, a barátok vagy más személyek), ezek közreműködő tényezőkként funkcionálnak, amelyek hozzájárulnak az egyén motivációihoz, viselkedéséhez és fejlődéséhez.

A sport tekintetében is az elsődleges szocializációs közeg a család: az itt zajló szociális tanulás révén a gyermek a szülőktől vagy egyéb rokonoktól látott viselkedésformákat, magatartásmintákat utánzással sajátítja el. Azokban a családokban, ahol a szülők, a tágabb rokonság körében kedvelt tevékenység a sportolás, gyakori beszédtema, s a sportot különböző formákban „fogyasztják” (sportesemények látogatása, közvetítések nézése stb.) — ahol tehát Hradil elméletéhez kapcsolódva sportos miliő jellemzi a családot —, egyértelműen előnyös a közeg a gyermek testmozgás iránti pozitív attitűd kialakításához. Tény, hogy a család társadalmi-gazdasági helyzete meghatározza, hogy a sport iránti érdeklődés végül milyen sportág választásához vezet, de ettől függetlenül az érdeklődés kialakulásában és fenntartásában a családnak, később pedig az oktatási intézményeknek, kortárs csoportoknak és médiának jelentős szerep jut (Földesiné Szabó et al. 2010, 36—38).

III.1. A társadalmi héttér szerepe az egyén életmódjára és sportolási szokásaira

A rendszerváltás után a megváltozott osztályszerkezetnek köszönhetően a sportban mint a társadalom alrendszerében is megnöttek az egyenlőtlenségek. A meglehetősen szűk elit, felső, illetve felsőközéposztály tagjainak szinte korlátlan lehetőségeik vannak a sportolásba való bekapcsolódásba. A megfelelő mennyiségű pénznek és szabad időnek köszönhetően szabadon dönthetnek arról, hogy mikor, hol és milyen formában sportolnak. Míg ezzel ellentétben a társadalom alsó rétegeihez tartozó népességnek alig, vagy egyáltalán nincs semmilyen lehetősége testedzésre: nem rendelkeznek sem kellő mennyiségű anyagi fedezettel, sem szabad idővel stb. (Földesiné és Gáldi 2008). Maga a sportolás is egyre drágább lett számos, hátrányos helyzetű társadalmi réteget teljesen kizárva a sportolási lehetőségekből. Emellett úgy tűnik, hogy az emberek elvesztették érdeklődésüket a sport iránt (Perényi 2010, 46).

A 2003-as Országos Lakossági Egészségügyi Felmérés (OLEF) eredményei azt mutatták, hogy a férfiak testmozgása összefüggésben áll a korról és a településnagysággal (az 1000 fő alatti településen élők fizikailag aktívabbak), míg a nők esetében szintén a kor és az anyagi helyzet a legfontosabb befolyásoló tényezők. A nők esetében elképzelhető, hogy a jobb anyagi helyzetben lévők egészségtudatosabbak, így jobban odafigyelnek arra, hogy többet mozogjanak (Boros 2005, 46). De ezeket az eredményeket óvatosan kell kezelnünk, mert a felmérésben nem a sportolásra, hanem bizonyos fizikai mozgásokra kérdeztek rá, amelybe beletartoztak pl. a gyalogszerrel való közlekedés, vagy a kertben végzett munkálatok is. Ugyanakkor Nédó és Paulik (2012) szintén a magyar-román határ menti régióban (Bács-Kiskun és Arad megyében) végzett kutatása megerősítette, hogy a nők körében az anyagi helyzet jelentősen befolyásolja a fizikai aktivitást.

Az Ifjúság 2000—2008 kutatás eredményei szerint a társadalmi helyzet (főként a nem, az iskolai végzettség, a gazdasági helyzet, a lakóhely településtípusa, a tanuló státusz) erősen befolyásolja azt, hogy egy fiatal sportol-e vagy sem (Perényi 2011). Az egyetemisták/főiskolások szempontjából a településtípusnak és a tanuló státusznak különösen nagy jelentősége van. A sportolási arányokat tekintve a nagyvárosok közül is kiemelkednek azok a városok, amelyek felsőoktatási intézménnyel rendelkeznek. Ez rámutat arra, hogy az infrastrukturális lehetőségeket vizsgálva épp az egyetemi/főiskolai hallgatóknak vannak a legjobb lehetőségeik a rendszeres sportolásra (Fábró 2002, 164). Továbbá az eredmények azt is mutatják, hogy a tanuló státusszal járó, viszonylag rugalmas időbeosztásnak, illetve a különböző diákkedvezményeknek köszönhetően javul a sportolás esélye, míg a munkába állás mintegy 50 százalékkal csökkenti azt, hogy egy fiatal sportoljon (Perényi 2011, 168). Ebből is látható, hogy a felsőoktatási intézményeknek nagy felelősségük van abban, hogy hallgatóik rendszeresen sportoljanak, mert itt még lehetőség nyílik arra, hogy szervezeten vegyenek részt valamilyen sportfoglalkozáson, s ha ez rendszeressé válik, akkor akár életük további részében is fognak sportolni.

Számos kutatási eredmény mutatta be a sportban megfigyelhető nemi különbségeket (szignifikánsan kevesebb nő sportol, mint férfi), s hívja fel a figyelmet olyan prevenció programok szükségességére, melyek segítségével több nőt lehetne bevonni a sportolás világába (Keresztes és Pikó 2006, 10, Mota és Silva 1999, Sallis et al. 1996, 132, Sallis et al. 2000, 971). A nemi különbségek hátterében elsősorban az eltérő szocializáció játszhat szerepet, különösen jól látható ez a vidéki lányok esetében, ahol a hagyományos szerepek még markánsabban megfigyelhetők: egy ausztrál kvalitatív vizsgálat eredményei szerint a

vidéki nő interjúalanyok gyakrabban minősítették magukat fizikailag inaktívnak, annak ellenére, hogy elmondásuk szerint különböző rekreációs fizikai tevékenységekben vettek részt. Úgy tűnik, hogy bár a nők számára fontos és ismert a sportolás egészségvédő funkciója, mégis ennek ellenére egy szűk és gender-szemponútú perspektívában látják jogosultságukat arra, hogy ők is sportoljanak. Ebben is jól látszik, hogy a tradicionális nemi szerepfelfogásban a sport még mindig egy maskulin, a férfiak számára fenntartott terület, amelybe a nők még mindig kisebb arányban lépnek be. Ezt bizonyítják a statisztikailag igazolt alacsonyabb részvételi arányok is (Lee and Macdonald 2008, 365). De az eltérő motiváció is szerepet játszik a nemek közti különbségekben: míg a lányok inkább azért sportolnak, hogy egészségesebbek, csinosak legyenek, addig a fiúk számára fontos motiváló erő a győzelem, a versenyzés, erejük demonstrálása (Keresztes és Pikó 2006, 7—8). Ezek az összefüggések szintén összekapcsolódnak a hagyományos női-férfi szerepkörökkel. Egyetemisták körében végzett vizsgálati eredmények is felhívták a figyelmet a nemek közti különbségekre a sportolás motivációiban: a férfiak inkább a kikapcsolódás, a szórakozás miatt sportolnak, míg a nőket a józan érvek vonzzák (egészség megőrzése, szellemi felfrissülés stb.) (Neulinger 2009, 25).

Kevésbé egyértelmű a család vagy éppen a szülők szocioökonómiai státuszának hatása arra, hogy egy fiatal sportol-e vagy sem. A szakirodalomban találhatunk példát arra, hogy nem befolyásolja a család társadalmi-gazdasági helyzete a gyerek sportolását (Sallis et al. 1995, Mota és Silva 1999). Yang és munkatársai (1996) finnországi, mintegy 12 évig tartó utánkövetéses vizsgálata során pedig csak gyenge kapcsolatot mutattak ki az apa társadalmi státusza, illetve iskolai végzettsége és a gyerek fizikai aktivitása között. Ez összefügghet azzal, hogy Finnországban viszonylag kicsi különbségek vannak az életmódban a különböző társadalmi pozíciókat elfoglalók között, és hogy az iskolák között nincsenek nagy különbségek. Ebből következően az életmód tekintetében sem találhatunk nagy eltéréseket.

Sallis és munkatársai (2000, 967) gyerekek (3—12 évesek) és serdülők (13—18 évesek) sportolási szokásait vizsgáló tanulmányokat elemeztek kvantitatív módon, melyek 1978—1999 között jelentek meg angol nyelven. Elemzésük során ők is arra az eredményre jutottak, hogy a szocioökonómiai státusz nem áll összefüggésben a fiatalok fizikai aktivitásával.

Hazánkban a témával foglalkozó kutatások azonban a társadalmi státusz sportolásra gyakorolt hatásáról számoltak be. Egy dél-alföldi fiatalok sportolási szokásait vizsgáló kutatásban a szerzők „J” alakú görbével ábrázolták az önbesorolásos társadalmi státusz és a fizikai aktivitás között fennálló kapcsolatot: az alsó osztályba tartozók gyakrabban sportolnak,

mint az alsó-közép osztályba tartozó fiatalok, majd pedig a társadalmi státusz növekedésével növekszik a fizikai aktivitás mértéke is. Továbbá az eredmények azt mutatták, hogy azok a nagyobb városokban élő fiatalok, akiknek az apja vállalkozó, illetve anyja magasabb iskolai végzettségekkel rendelkezik, többet sportolnak (Keresztes és Pikó 2006, Pikó és Keresztes 2007).

Korábbi kutatásom során kísérletet tettem a Debreceni Egyetem sportéletének és az egyetemisták sportkörtségát meghatározó társadalmi tényezők feltérképezésére. A kutatási feltételezések vizsgálata során azt az eredményt kaptam, hogy szignifikánsan több férfi hallgató sportol, mint nő. A településtípus és a család anyagi helyzete is hatással van arra, hogy az egyetemisták járnak-e sportkörre vagy sem. A szülők iskolai végzettségével növekszik azok aránya, akik rendszeresen sportolnak, s szignifikáns különbséget találtam az anyák különböző iskolai végzettségű csoportjaiban a gyermek sportolási hajlandóságát tekintve (Kovács 2011).

III. 2. Társas és környezeti hatások szerepe a fiatalok sportolására

Számos kutatási eredmény bizonyítja a környezet, elsősorban a család, a barátok, az iskolai környezet — Hradil szerint miliő — hatását az egyén életmódjára, szabadidő-eltöltésére, s így sportolási szokásaira. A szülők sportolása mint minta, s támogatásuk gyerekük sportpályafutásában kiemelkedően fontos, hasonlóképpen nagy szerep jut a kortársaknak e tekintetben (Ullrich—French és Smith 2009, Smith 1999, Leff és Hoyle 1995). A szülők sportolása olykor nagyobb hatással bír a gyerekük sportolási szokásaira — akár több év múlva is — mint a család szocioökonómiai státusza, különösen az édesapák esetében (Yang et al. 1996, Mota és Silva 1999). A szülők szerepe a gyerek sportszocializációjában öt speciális, motivációhoz és eredményességhez kapcsolódó területen ismeretes: elfogadás (acceptance, szülő elfogadja-e a gyerek sport iránti érdeklődését, sportágválasztását stb.), modellezés (modelling, a szülő hatása a sportpályafutás, eredmények megtervezésére), elvárások (expectations, a szülők elvárásai gyerekük sportteljesítményét, eredményeit illetően), jutalom/büntetés (rewards/punishments, a szülő mivel bátorítja, motiválja gyerekét a jobb sportteljesítményre, vagy éppen hogyan bünteti, ha nem mutatott jó formát) és irányelv (directiveness, a szülői instrukciók mértéke a tekintetben, hogy a gyerek mit tegyen vagy éppen mit ne tegyen sportpályafutásának fejlődése érdekében) (Woolger és Thomas 1993, 172).

Pikó és Keresztes (2007, 97) korábban bemutatott kutatása során a társas hatások szerepét vizsgálva azt az eredményt kapták, hogy a szülők jelenleg is aktív és korábbi, a

testvér, a barát, az osztálytárs és a szerelmük sportolása szignifikánsan befolyásolja a megkérdezett sportaktivitását. A fizikailag aktív személyek közül leginkább a barátok és az osztálytársak emlékednek ki: ők gyakorolnak hatást a fiatalok sportolására.

A kutatási eredmények azt mutatják, hogy mind a lányok, mind a fiúk számára egyaránt fontos az anya és apa támogatása ahhoz, hogy kellőképpen motiválva érezzék magukat a sportolásra (Leff és Hoyle 1995, 188), a sport folytatására kudarc esetén, míg más eredmények különös jelentőséget tulajdonítanak az anyáknak e tekintetben (Ullrich—French és Smith 2009). Így a szülői támogatásnak a motiváción kívül számos pszichológiai haszna van: összekapcsolódik a sportra vonatkozó élvezettel, önbizalommal, s az általános önbizalommal is. Azonban látnunk kell, hogy a szülői támogatás nem minden esetben lehet pozitív hatással a gyerek sportolására, sportteljesítményére: a túlzott elvárások és nyomás komoly pszichikai gátat és frusztrációt okozhatnak (Leff és Hoyle 1995, 93).

Mind serdülőkorban, mind pedig fiatal felnőtt korban, az egyetemisták esetében különösen, egyre nagyobb szerep jut a kortársaknak mint referenciacsoportnak (Pikó 2010, Pusztai 2011). A kortársak hozzájárulnak a fizikai aktivitás élvezetéhez a teljesítmény, a társaság elismerése és az önbecsülés támogatása által. A sportolás környezetében létrejövő és meglévő barátságok percepciója pozitív hatást fejt ki a serdülők sport, játék és különböző fizikai mozgásformák iránti vonzódására (Smith 1999, 330).

Végezetül pedig néhány, életmódhoz, környezethez kapcsolódó tényező hatására szeretném felhívni a figyelmet, amelyek vizsgálata esetemben is célszerű lehet. Sallis és munkatársai (2000, 971) hangsúlyozzák a korábbi sporttevékenység és a közösségi sport erős hatását a gyerekek és fiatalok sportolására, továbbá javasolják a környezeti tényezők (pl. sportolásra alkalmas terek, infrastruktúrák léte, megközelíthetősége, elérhetősége stb.) hatásának vizsgálatát. Hasonló következtetésre jutottak Hofer és munkatársai (2001, 51), akik szintén felhívják a figyelmet a helyi sportinfrastruktúra (parkok, játszóterek, sportlétesítmények) fejlesztésére a sportolási lehetőségek bővítésének érdekében, ezzel növelve a rendszeresen sportoló fiatalok arányát.

IV. Kutatási kérdések és módszerek

A fent bemutatott elméleti háttér és az ismertett korábbi kutatási eredmények alapján tehát a következőkben azt fogom vizsgálni, hogy milyen társadalmi, környezeti és egyéni tényezők határozzák meg egy felsőoktatásban résztvevő hallgató sportolását és ennek gyakoriságát a Partium magyar-román határ menti területein. Vajon a Bourdieu elméletében leírt kemény

társadalmi háttérváltozók (gazdasági tőke: szubjektív⁶ és objektív⁷ anyagi helyzet, kulturális tőke, a szülők iskolai végzettsége, az állandó lakhely településtípusa 14 éves korban), s ezek alapján a hallgatók társadalmi státusza befolyásolja-e azt, hogy egy hallgató sportol-e az egyetemen? Vagy pedig, ahogy Hradil találta, a demográfiai tényezőknél kívül a szubjektívek (a motivációk, sporthoz kapcsolódó egyéb szabadidős tevékenységek: sportrendezvények látogatása, kirándulás, túrázás), illetve a sportos családi, baráti miliő van erre hatással? Pikó és Keresztes (2007) munkája nyomán a családtagok, a barátok, az osztály- és csoporttársak, a partner, illetve a tanárok/oktatók sportolásának hatását vizsgálva azt szeretném felderíteni, hogy érvényes-e a szociális tanulás elmélete hallgatóinkra, azaz e személyek sportos vagy éppen nem sportos életmódja követendő minta-e a számunkra. Bár a szülők támogatásának hatását gyerekük sportolására vonatkozóan nem tudtam megvizsgálni, de megnéztem, hogy általában a szülői támogatás mértéke befolyásolja-e ezt. Hasonlóképpen a kérdőív nem kérdezett rá az egyetemen lévő sportolási lehetőségekre, de az egyetemi sportrendezvények látogatására és a sportinfrastruktúra használatának gyakoriságára igen, ezért ezeket a változókat is beemeltem az elemzésbe mint környezeti tényezőket. Feltételezésem szerint ugyanis ezek gyakoriságával a rendszeres sportolás gyakorisága is növekszik.

Az elemzéshez a HERD kutatás kérdőíves felméréséből származó adatbázist használtam fel. Kutatásunk célcsoportját a következő évfolyamok nappali tagozatos, állami és költségtérítéses hallgatói alkották: BA/BSc képzések 1. és 3. évfolyamai, MA/MSc képzések 1. évfolyamai, valamint az osztatlan képzések 1. és 4. évfolyamai. A felmérésre 2012 tavaszán került sor, a kérdőíveket kérdezőbiztosok segítségével 2728 fő töltötte ki a partiumi régió felsőoktatási intézményeiben. Az elemzésbe nem került be a kárpátaljai minta kis elemszáma miatt, így a végső elemszám 2619 fő. A minta karonkénti reprezentativitását súlyozással biztosítottuk.

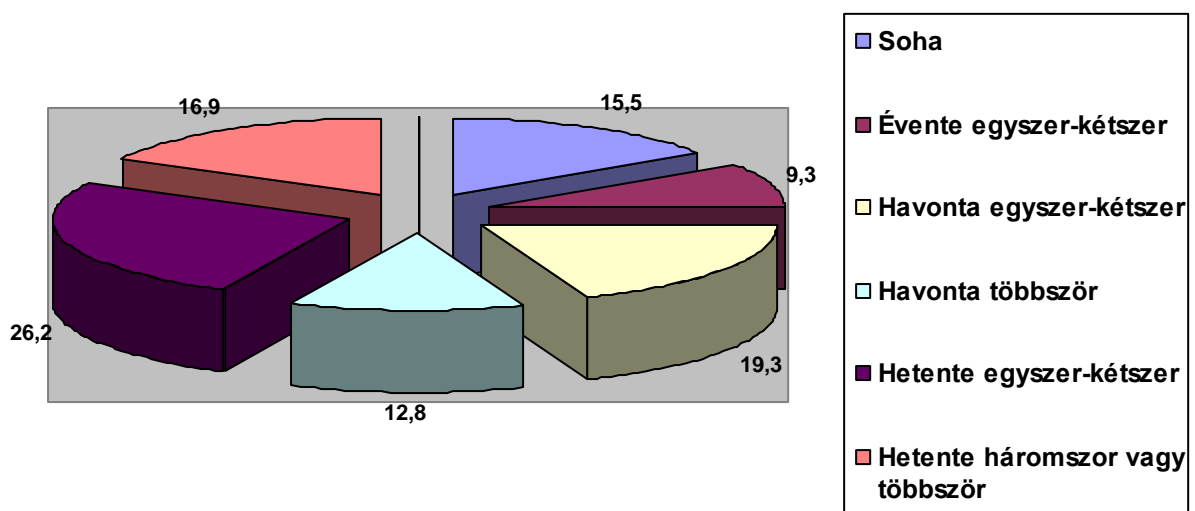
A sportolás gyakoriságának vizsgálatához a következő kérdést tettük fel: *Az elmúlt néhány hónapban a kötelező testnevelés kurzuson kívül milyen gyakran végeztél olyan intenzív sporttevékenységet, amely legalább 45 percig tartott?* (egy jelölte, ha soha, hat pedig, ha hetente háromszor vagy többször).⁸ A társadalmi háttérváltozók hatását a sportolás gyakoriságára lineáris regresszióval vizsgáltam meg, a háttérváltozók alcsoportjai közötti különbségeket pedig varianciaanalízissel. A szülők, testvérek, rokonok, barátok stb. sportolásának együttjárását a hallgatók sportolásának gyakoriságával pedig Spearman-féle korrelációs együtthatóval néztem meg.

V. 1. A kutatás eredményei

A hallgatók többsége (26,2 százalék) hetente egyszer–kétszer sportol, ennél többször kb. 17 százalék, ami igen alacsony aránynak tekinthető, mivel legalább ennyiszor kellene sportolni az egészség hatékony megőrzése céljából. Ennél azonban sokkal nagyobb problémát jelent, hogy a hallgatók majd egynegyede soha vagy évente egyszer–kétszer sportol (1. ábra). Egészségvédelmi szempontból ők vannak a legveszélyeztetettebb helyzetben, mivel nagy valószínűséggel elhagyva az egyetem falait még jobban csökken az esélye annak, hogy elkezdjenek rendszeresen sportolni.

A legnépszerűbb sportág a labdarúgás (12,2 százalék), ezt követi szintén ilyen arányban a futás, míg a harmadik helyen az aerobic áll: a válaszadók 6,4 százaléka mondta, hogy ezt a sportágot űzi. A válaszadók 5,5 (HU=3,7, RO=7,3) százaléka egyéni, míg 6,1 (HU=5,6, RO=6,5) százaléka közösségi sportot űz versenysportolóként, míg 50,8 (HU=56,5, RO=45,3) százaléka nyilatkozott úgy, hogy egyéni sportot űz, de nem versenyez. Ez az arány a közösségi szabadidősport esetében 29,6 (HU=29,8, RO=28,5) százalék.

1. ábra: A sportolás gyakorisága a hallgatók körében (N=2619). Forrás: HERD adatbázis

Korábbi, Baltatescuval közös kutatásunkban megvizsgáltuk a sportolás gyakoriságának átlagait a különböző társadalmi és demográfiai háttérváltozók alcsoportjaiban, illetve a képzési szintek különböző évfolyamain külön a magyar és a román hallgatók esetében (1. számú melléklet, 1. táblázat). Eredményeink szerint sem az évfolyam (az alap-és mesterképzésben egyaránt), sem a kor, sem a családi állapot, sem a településtípus változója mentén nincs szignifikáns különbség a sportolás gyakoriságában. Azonban a férfiak esetünkben is szignifikánsan többet sportolnak mint a nők, továbbá a magasabb társadalmi státusz is pozitív hatással van a hallgatók sportolásának gyakoriságára: a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők, és (a szubjektív megítélés és az objektív mérőeszköz alapján

mérve egyaránt) jobb anyagi helyzetben lévő szülők gyerekei többet sportolnak (Baltatescu és Kovács 2012, 142—143).

Az eredmények bizonyítják Bourdieu (1991) elméletét, mely szerint a társadalmi háttér (ezen belül is a szülők iskolai végzettsége mint kulturális tőke, és a család objektív anyagi helyzete, illetve ennek szubjektív megítélése mint gazdasági tőke) az egyetemisták körében is meghatározza, hogy egy hallgató milyen gyakorisággal sportol. Emellett azt is láthatjuk, hogy a sportolás esetünkben is inkább a férfiak körében kedveltebb és végzett szabadidős tevékenység, ez pedig összhangban van a korábbi kutatási eredményekkel (Keresztes és Pikó 2006, Mota és Silva 1999, Sallis et al. 1995, Sallis et al. 2000), s felhívja a figyelmet olyan sportprogramok, események szervezésére, népszerűsítésére a felsőoktatási intézményekben, amelyekkel vonzóvá lehetne tenni a sportot a nők számára.

Ha külön elemezzük a két ország adatait (a sportolás átlagait a különböző háttérváltozók mentén), azt láthatjuk, hogy minden esetben magasabbak a magyarországi értékek, de különösen szembetűnő a különbség a 4. és MA/MSc. 2. évfolyamosok, a 22 éven aluliak, a 12-13 osztályt végzett szülők és az igen kis létszámú házások esetében. E változók mentén markánsan megfigyelhetők a két ország közötti különbségek, amelyekben a magyar átlagok emelkednek ki látványosan.

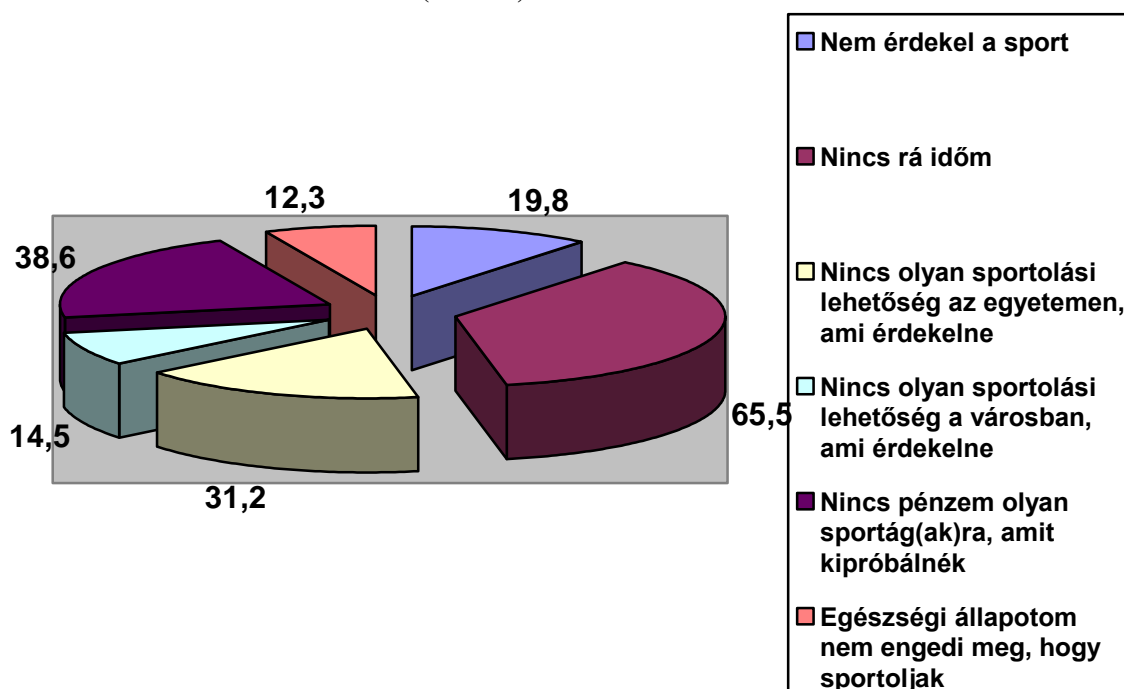
A válaszadók döntő többsége az egészség megőrzése és a szellemi felfrissülés céljából sportol (94,4 és 84,1 százalék válaszolt igennel), de majdnem ilyen fontos számukra a kívánt külső elérése (92,2 százalék), illetve a stressz leküzdése (78,9 százalék) a sport által. A hallgatók 74,8 százaléka mondta, hogy a sportolás közben szerzett élmények, öröm miatt sportol. Kevésbé fontos a számukra a sportközösség, a versenyzés és a győzelem, ugyanis ezekben az esetekben a válaszadók kevesebb mint fele, negyede (43,9, 24 és 29,9 százalék) válaszolt igennel. Néhány változó esetében jelentős különbséget fedezhetünk fel a romániai és magyarországi válaszadók véleménye között: míg a magyarországi hallgatók között magasabb arányban találunk olyanokat, akik a stressz leküzdése és az örömszerzés miatt tartják fontosnak a sportolást, addig mintegy kétszer annyian vannak a román válaszadók között, akik a versenyzés (HU=15,1, RO=32,5 százalék) és a győzelem (HU=17,5, RO=41,8) miatt sportolnak.

A változók redukálása érdekében faktorelemzésnek vettem alá a sportolás szerepét, fontosságát vizsgáló kérdéseket. Az elemzés eredményeképpen a változók három faktorba rendeződtek, melyeket a következőképpen neveztem el: *1. versenyközpontú-közösségi típusú, 2. élményközpontú, szellemi felfrissülés-orientációjú és 3. egészségmegőrző attitűd.* Az első

sportattitűdben a győzelem, a versenyzés és a közösség fontossága játszik szerepet, a másodikban a stressz leküzdése, a szellemi felfrissülés és az élményszerzés a sport által, míg a harmadikban az egészség megőrzése és a kívánt külső elérése.

Arra a kérdésre, hogy miért nem sportol, vagy nem annyit, amennyit szeretne, a leggyakoribb válasz az idő hiánya volt, de a hallgatók mintegy harmada mondta azt, hogy nincs olyan sportolási lehetőség az egyetemen, ami érdekelné. A romániai hallgatók 39 százaléka mondta azt, hogy nincs olyan sportolási lehetőség az egyetemen, ami érdekelné. További problémára hívja fel a figyelmet az az eredmény, hogy a hallgatók mintegy egyötödét nem is érdekli a sport (HU=15,7, RO=24,3), de még súlyosabb helyzetre mutat az, hogy fiatal koruk ellenére a válaszadók mintegy 12 százaléka olyan egészségi állapotról számol be, amely — véleményük szerint — nem teszi lehetővé a sportolást (2. ábra). A magyarországi hallgatók 43 százaléka nyilatkozott úgy, hogy nincs elegendő pénze arra a sportra, amit szeretne kipróbálni, míg a romániai válaszadók között tíz százalékkal kisebb ez az arány.

2. ábra: "Ha nem sportolsz, vagy nem annyit, amennyit szeretnél" kérdésre igennel felelők aránya (N=2619). Forrás: HERD

Bandura (1989) szociális tanulás elmélete, illetve Pikó és Keresztes (2007, 97) korábbi vizsgálata alapján azt feltételeztem, hogy az egyes családtagok (szülők, testvérek, távolabbi rokonok), barátok, iskolai és csoporttársak, esetleg oktatók, illetve a partner sportolása mintául szolgál az egyének számára, ezzel őket is ösztönözve a sportolásra. A Spearman-féle korrelációs együtthatókat vizsgálva azt láthatjuk, hogy minden esetben pozitív és szignifikáns

együttjárás figyelhető meg a változók között, de a legjobb barát ($r=0,243^{**}$), a szülők ($r=0,138^{**}$), a testvér(ek) ($r=0,126^{**}$), a partner ($r=0,111^*$) és a távolabbi családtag(ok) ($r=0,106^{**}$) sportolása van a legnagyobb hatással a hallgatók sportolásának gyakoriságára. Tehát minél több személy sportol az egyén családjában és közvetlen környezetében, minél gyakrabban találkozik a sporttal a környezetében lévő emberek életében, minél inkább fontos a sportolás az egyén számára legfontosabb személyek (szülők, testvérek, partner, legjobb barát) számára, annál nagyobb a valószínűsége, hogy ő is sportolni fog, sőt, annál gyakrabban és rendszeresebben fog sportolni.

V. 2. A sportolást meghatározó társadalmi és egyéni tényezők

A továbbiakban azt néztem meg, hogy az egyes demográfiai, társadalmi, környezeti és egyéni változók hogyan befolyásolják a sportolás gyakoriságát az egyetemisták/főiskolások körében. Az előző fejezetben láthattuk, hogy a társadalmi státuszt meghatározó kemény, objektív változók legtöbb esetben meghatározzák azt, hogy egy hallgató sportol-e vagy sem, így Bourdieu elmélete igazolódott. Ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy a sportos családi, baráti miliő is jelentős befolyásoló erővel bír, tehát Hradil és Bandura elméletének is helyet kell adnunk. Lineáris regresszióval megvizsgálható, hogy ha a fent bemutatott objektív és szubjektív, illetve további változókat is bevonunk az elemzésbe, akkor mely változók hatása marad fenn továbbra is vagy tűnik el, s kiderülhet, hogy mennyire érvényesül Bourdieu, Hradil illetve Bandura elmélete. Az elemzésbe a kor, a nem, a család szubjektív és objektív anyagi helyzete (mint gazdasági tőke), a szülők iskolai végzettsége (mint kulturális tőke), a településtípus 14 éves korban, a család, a barátok, a partner, az iskola-és csoporttársak, illetve az oktatók/tanárok sportolása változókon kívül beemelttem a szülői támogatás mértékét, a sporthoz kapcsolódó egyéb szabadidős tevékenységek végzését (sportrendezvények látogatása, túrázás, kirándulás), a sporthoz kapcsolódó attitűdök faktorait, és az egyetemi sportrendezvények/események, sportlétesítmények látogatásának gyakoriságát feltételezve, hogy ezek befolyásolják a hallgatók sportolási szokásait (2. számú melléklet, 2. táblázat).

Mind a négy regressziós modellben megmaradt a nem hatása a sportolás gyakoriságára: ismét azt láthatjuk, hogy a férfi lét pozitív összefüggésben áll a sportolással. Ismét bizonyítást nyert tehát, hogy a nők hátrányos helyzetben vannak a sportolás tekintetében, ami szintén felhívja a figyelmet olyan sportolást előtérbe helyező prevenciós programok létrehozására, amellyel több lányt lehetne megnyerni a rendszeres sportolásnak. A kor esetében az első modellben még azt láthattuk, hogy az életkor növekedésével csökken a sportolás gyakorisága, azonban ez a hatás a későbbi modellekben már nem érvényesült. Ez azt

mutatja, hogy az egyetemistákra nem jellemző az Ifjúság 2000—2008 vizsgálatban tapasztalt tendencia (a kor növekedésével csökken a sportolási hajlandóság) (Perényi 2011, 168). Ez az eredmény pedig felhívja a figyelmet arra, hogy a felsőbb évesek számára is fontos olyan sportprogramok szervezése, esetleg kötelező, de számukra vonzó testnevelés óra bevezetése, amellyel életük részévé lehetne tenni a rendszeres testmozgást.

A következő regressziós modellbe bevontam a társadalmi státuszt meghatározó objektív, kemény változókat. Az eredmények azt mutatják, hogy sem a szülők iskolai végzettsége mint kulturális tőke, sem a család szubjektív anyagi helyzete mint gazdasági tőke, sem a településtípus nem befolyásolja, hogy egy hallgató milyen gyakran sportol, s e változóknak a további regressziós modellekben sem volt szignifikáns hatásuk. Ez pedig azt jelenti, hogy egyre kevésbé érvényes Bourdieu (1991, 2008) tőke- és habituselmélete a sportra vonatkozóan, mely szerint a társadalmi státusz, osztály meghatározza az egyén szabadidős preferenciáit, illetve ezen belül sportolási szokásait. A habituselmélet szerint — a különböző tőkék által meghatározott, társadalmi státusz alapján elkülönülő — életkörülmények közötti nevelkedés hatására osztályspecifikus habitusformák jönnek létre: meghatározott gondolkodás-, viselkedés- és cselekvésminták, amelynek részét képezi a sportolás is. Az egyetem mint kínálati oldalról úgy tűnik, hogy a vizsgált hallgatók eltérő társadalmi státusza ellenére mindenkinek ugyanolyan esélye van a sportolásra az egyetemen, hiszen az egyetem sportolási lehetőségei nincsenek hatással a hallgatók sportolására. Ugyanakkor az objektív anyagi helyzet pozitív hatása a sportolás gyakoriságára felhívja a figyelmet arra, hogy a kereseti (azaz a hallgatók oldaláról) ez nem teljesen igaz: azok a hallgatók tudják igénybe venni az egyetem nyújtotta sportolási lehetőségeket, akiknek családjá jobb anyagi helyzetben van, Bourdieu szavaival: nagyobb gazdasági tőkével rendelkezik. Bár ebben a vizsgálatban nem került sor a különböző szabadidős tevékenységeket végzők, s ezen belül a sportolók társadalmi háttérének vizsgálatára, de a korábbi vizsgálati eredményekből következtetve feltételezhető, hogy a sportolás eleve a magasabb társadalmi státuszú hallgatók szabadidős aktivitása közé tartozik (Kovács 2012). Jelen vizsgálatból viszont jól látszik, hogy legalábbis a jobb egzisztenciális körülmények növelik a sportolás valószínűségét. Ez pedig megcáfolja Fábri (2002, 164) állítását, mely szerint a sportolási-tesztelési lehetőségek tekintetében az egyetem jelentős mértékben nivellálja a hallgatók között meglévő egzisztenciális különbségeket.

A legerősebb befolyásoló erőt minden esetben a sport fontosságához kapcsolódó attitűdök mutatták. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi státusztól függetlenül leginkább az

befolyásolja, hogy egy hallgató sportol-e vagy sem, illetve milyen rendszerességgel, hogy miért tartja fontosnak a sportot, ezáltal mi motiválja arra, hogy sportoljon. Azonban az eredmények azt mutatják, hogy míg az élményközpontú, szellemifelfrissülés-orientációjú és egészségmegőrző attitűd erős pozitív hatás fejt ki a fizikai aktivitás gyakoriságára, addig a versenyközpontú-közösségi attitűd negatívan hat erre: az ilyen jellegű attitűd nem hogy motiválná a hallgatókat arra, hogy sportoljanak, hanem éppen elriasztja őket ettől. Az attitűdök jelentős magyarázó ereje Hradil elméletét támasztja alá, mely szerint az olyan szubjektív tényezők, mint a sportolás fontosságáról alkotott vélemény határozza meg leginkább, hogy egy hallgató sportol-e és milyen gyakran. A további magyarázóváltozók közül csak a sportrendezvények látogatása mint szabadidős tevékenység és a legjobb barát(ok) sportolása bír magyarázó erővel. Ezek pedig szintén — Hradilhoz kapcsolódóan — olyan miliőt alkotó környezeti komponensek, amelyek befolyásolják az egyének gondolkodását, cselekvési mintáit. Ebből következően elmondhatjuk, hogy a partiumi régió egyetemistáinak/főiskolásainak sportolási szokásait első sorban olyan szubjektív, szellemi, környezeti tényezők határozzák meg, amelyek függetlenek társadalmi státuszuktól (kivéve az objektív anyagi helyzetet). Úgy tűnik, beigazolódott, hogy bizonyos cselekvési formák, tevékenységek mint a sportolás, már kevésbé vannak a külső feltételekhez kötve (mint a szubjektív anyagi helyzet, kulturális tőke, lakóhely), kivéve a nemhez, ami „hagyományos”, embereknek tulajdonított, mintsem „modern”, megszerzett feltételnek tekinthető, és az objektív anyagi helyzethez. Mivel azonban maga Hradil sem zárja ki teljesen az objektív tényezők jelenétét és hatását az egyes miliókben, azt mondhatjuk, hogy igazolódott Hradil (1995) elmélete. Azonban az objektív anyagi helyzet erős befolyásoló ereje arra figyelmeztet, hogy nem lehet figyelmen kívül hagyni Bourdieu tőke-és habituselméletét a sportra vonatkozóan az általunk vizsgált populációban sem. Ebből következően mindkét elmélet érvényes, de a tőke- és habituselmélet csak részben: egyedül a gazdasági tőke határozza meg, hogy egy hallgató sportol-e vagy sem és milyen rendszerességgel.

Külön ki kell emelnünk, hogy bevonva a regressziós modellekbe a családtagok, a legjobb barát(ok), a partner, az iskola-és csoporttársak, illetve a tanárok, oktatók sportolását egyedül a legjobb barát sportolása rendelkezik magyarázó erővel, míg a többi változó esetében, amelyeknél korábban szignifikáns együttjárást tapasztaltunk, megszűnt a pozitív hatás. Ebből jól látszik, hogy a felsőoktatásban résztvevő hallgatók sportolására nagy hatást gyakorolnak a barátok, különösen a legjobb barát sportolása. A legjobb barát ilyen jellegű mintaadását az egyén számára a káros egészségmagatartások (pl. a dohányzás) esetében

legjobb barát effektusnak nevezik (Skultéti 2002, 106), de úgy tűnik, hogy a sportolás esetében is érvényes. A legjobb barát esetében érvényesül Bandura (1989) szociális tanulás elmélete: ha a legjobb barát sportol, egyfajta mintaadó, referenciaszeméllyé válik (hiszen a sportolás meghatározza életvitelét, időbeosztását, áthatja mindennapjait, egyre gyakoribb beszélgetési témává válik stb.), s ez arra ösztönözheti az egyént, hogy előbb-utóbb ő is sportoljon. Ez az eredmény összhangban áll Pikó és Keresztes (2007) korábbi eredményeivel, mely szerint a fiatalok (a serdülők és a fiatal felnőttek esetében egyaránt) a barátok sportolása emelkedik ki leginkább a társas hatások közül. Ugyanakkor láthatjuk, hogy a szülők már nem játszanak szerepet a gyerek sportolásában ebben a korban: a regressziós modellben sem a sportolás, sem a szülői támogatás mértéke nem befolyásolja a sportolás gyakoriságát.

Érdekes eredmény, hogy általánosságban a sportrendezvények látogatása növeli a sportolás gyakoriságát, azaz pozitívan hat erre, de ha ezt megvizsgáljuk az egyetemi környezet vonatkozásában (tehát az egyetem által rendezett sportrendezvények látogatása, illetve az egyetem sportinfrastruktúrájának használata), nem befolyásolja a hallgatók sportolását. Úgy tűnik, hogy az egyetemi sportesemények, sportlétesítmények nem vonzzák a hallgatókat olyan mértékben, hogy ennek hatására többet sportoljanak.

Összefoglalás

Dolgozatomban arra vállalkoztam, hogy megvizsgáljam, milyen társadalmi, környezeti és egyéni tényezők befolyásolják azt, hogy a partiumi régió felsőoktatási intézményeiben tanuló hallgatók sportolnak-e vagy sem és milyen rendszerességgel. Kutatásom több elméletből álló háttérét három pillér alkotta: Bourdieu tőke-és habituselmélete, Hradil miliókról szóló elmélete és Bandura szociális tanulás elmélete. Az elemzéshez a HERD kutatás kérdőíves felméréséből származó adatbázist használtam fel. Az elemzett mintát a Partium romániai és magyarországi felsőoktatási intézményeinek hallgatói alkották. A felsőoktatásban résztvevő hallgatók sportolási szokásainak ilyen több szempontú vizsgálata hazánkban eddig nem valósult meg, ezért a kutatás hiánypótló funkciót tölt be.

A többlépcsős lineáris regresszió eredményei szerint a nem és az objektív anyagi helyzet mint szocio-demográfiai változók, illetve a sportolás fontossága iránti attitűdök, a sportrendezvények látogatása és a legjobb barát mint szubjektív, szellemi, környezeti tényezők befolyásolják azt, hogy egy hallgató milyen gyakran sportol. Az eredmények elsősorban Hradil elméletét támasztották alá, hiszen a legnagyobb befolyásoló erővel a szubjektív tényezők alkották, ugyanakkor igazolták részben Bourdieu elméletét is a gazdasági tőke hatásának bizonyításával. A legjobb barát sportolásának hatása jól mutatja Bandura

szociális tanulás elméletének érvényességét a kortársak körében. Az eredmények továbbá választ adtak arra a kérdésre is, milyen tényezők indokolják azt, hogy nem sportolnak a hallgatók: ebben szerepet játszanak a rosszabb anyagi körülmények, a sporthoz kapcsolódó szabadidős tevékenységek hiánya, s elsősorban a versenysport iránt negatív attitűd, illetve a sportolás iránti motiváció hiánya. Ugyancsak csökkenti a sportolás valószínűségét, ha nincsenek olyan személyek az egyén családi, baráti — szocializációs — közegeiben, akik szintén sportolnának.

A kutatás eredményei felhasználhatók olyan prevenciós, sportot népszerűsítő programok tervezéséhez és szervezéséhez, amelyekkel bizonyos, a sportolás szempontjából hátrányos helyzetű csoportokat (pl. nőket) meg lehetne nyerni a rendszeres testedzés számára. A tervezésben figyelembe kell venni, hogy pozitív motivációs erőként hat a sportolás egészséget megőrző, külsőt szebbé tevő, illetve szellemi felfrissülést eredményező és stresszcsökkentő hatása, illetve több hallgatót lehetne megszólítani a sportoló barátokon (legjobb barát) keresztül.

A kutatás hiányossága, hogy a sportolási szokásokat csupán egy dimenzióban, ennek gyakoriságával mértem. A sportolási szokások többdimenziós feltérképezését, s az így kialakított sportolói típusok társadalmi háttérének vizsgálatát egy következő kutatásban tervezem.

1. számú melléklet

1. táblázat. A sportolás gyakoriságának átlagai a különböző társadalmi háttérváltozók mentén és országonként (Forrás: HERD) (részben Baltatescu és Kovács 2012 nyomán)

		Románia	Magyarország
Évfolyam (BA/BSc)	1.	3.7	3.9
	2.	3.7	3.8
	3.	3.4	3.9
	4.	3.8	4.4
Évfolyam (MA/MSc)	1.	3.5	3.8
	2.	3.4	4.1
Nem*	Férfi	4.0	4.2
	Nő	3.3	3.8
Kor	<= 21	3.7	3.9
	22	3.4	4.0
	23	3.7	4.0
	24+	3.6	3.9
Az apa befejezett iskolai osztályainak száma*	11 osztály v. kevesebb	3.5	3.8
	12-13 osztály	3.5	3.9
	14 osztály v. több	3.9	4.2
Az anya befejezett iskolai osztályainak száma*	11 osztály v. kevesebb	3.5	3.8
	12-13 osztály	3.5	3.9
	14 osztály v. több	3.9	4.0
Állandó lakhely településtípusa 14 éves korban	Város	3.6	4.0
	Vidék	3.6	3.8
Anyagi helyzet megítélése az országban élő más családokhoz viszonyítva (szubjektív anyagi helyzet)*	Átlag alatt	3.5	3.6
	Átlag	3.5	3.9
	Átlag felett	3.8	4.2
Objektív anyagi helyzet*	Átlag alatt	3.2	3.7
	Átlag felett	3.9	4.1
Házasság	Nem	3.7	3.9
	Igen	3.0	3.6
Ország átlag		3.6	3.9

* p < 0,05

2. számú melléklet

2. táblázat: A társadalmi, demográfiai és egyéni tényezők hatása a hallgatók sportolásának gyakoriságára (Béta-együtthetők). Forrás: HERD

Nem	0,14*	,126*	,144*	,140*
Kor	-0,049*	-,050	,037	,040
Apa iskolai végzettsége		,026	,023	,016
Anya iskolai végzettsége		,006	-,046	-,049
Lakóhely településtípusa 14 éves korban		,038	,012	,018
Szubjektív anyagi helyzet		-,021	,014	,016
Objektív anyagi helyzet		,175*	,112*	,113*
versenyközpontú-közösségi típusú attitűd			-,118*	-,125*
élményközpontú-szellemi felfrissülés-orientációjú attitűd			,136*	,133*
egészségmegőrző attitűd			,217*	,220*
Kirándulás, túrázás			-,031	-,036
Sportrendezvények látogatása			,118*	,112*
Szülői támogatás			,085	,089
Szülő(k) sportolása			,075	,069
Testvér(ek) sportolása			-,010	-,016
Távolabbi rokon sportolása			-,047	-,042
Pár sportolása			,075	,075
Legjobb barát(ok) sportolása			,129*	,116*
Hallgatótársak sportolása			,014	,008
Középiskolai osztálytársak sportolása			-,068	-,069
Középiskolai tanár(ok) sportolása			,025	,025
Egyetemi/főiskolai oktató(k) sportolása			,040	,037
Egyetemi sportrendezvényeken való részvétel				,011
Egyetemi sportinfrastruktúra használata				,070

* p <0,05

Hivatkozott irodalom

- Baltatescu, Sergiu, Kovács Klára (2012): Sport Participation and Subjective Well-being among University Students in the Hungarian-Romanian-Ukrainian Cross-border Area. In Pusztai Gabriella, Hatos, Adran, Ceglédi Tímea (eds.) *Third Mission of Higher Education in a Cross-Border Region*. Debrecen, Center for Higher Education Research and Development – Hungary, University of Debrecen. 134–148. Forrás: http://unideb.mskszmsz.hu/sites/default/files/documents/herd_ud_volume_199_jan22.pdf. Letöltés ideje: 2013. 03. 18.
- Bandura, Albert (1989): Social Cognitive Theory. In R. Vasta (ed.): *Annals of child development. Vol. 6. Six theories of child development*. Greenwich, CT, JAI Press. 1–60.
- Bocsi Veronika (2010): Differences in Students' Time Usage in the Light of Value Scales and Religiosity. In Pusztai G. (szerk.) *Religion and Higher Education in Central and Eastern Europe*. Debrecen, CHERD-H. 271-298.
- Bocsi Veronika (2012): Harmónia vagy disszonancia? A modern szabadidő vizsgálata campusok világában. In Dusa Ágnes Réka, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett (szerk.): *Egyetemi Élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok*. II. kötet. 195–208.
- Boros Julianna (2005): OLEF 2003 kutatási jelentés. Országos Epidemiológiai Központ
- Brassai László, Pikó Bettina (2010): Protektív pszichológiai jellemzők szerepe a serdülők egészséggel kapcsolatos magatartásában. In Pikó Bettina (szerk.): *Védőfaktorok nyomában. A káros szenvedélyek megelőzése és egészségfejlesztés serdülőkorban*. Budapest, L'Harmattan — Nemzeti Drogmegelőzési Intézet. 55–69.
- Bourdieu Pierre (1991). Sport and Social Class. In Mukerji, C., Schudson, M. (eds.). *Rethinking Popular Culture. Contemporary Perspectives in Cultural Studies*. Berkely – Los Angeles – London, University of California Press. 357–397.
- Bourdieu Pierre (2008): A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Budapest, General Press Kiadó
- Gábor Kálmán (2006): Társadalmi átalakulás és ifjúsági korszakváltás. In Gábor Kálmán és Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Szeged, Belvedere Meridionale
- Fábri István (2002): A sport, mint a fiatal korosztályok életmódjának meghatározó eleme. In Bauer Béla, Szabó Andrea, Laki László (eds.): *Ifjúság 2000 Tanulmányok I*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet. 159–171.
- Földesiné Szabó Gyöngyi, Gáldiné Gál Andrea (2008). Válaszút előtt a sportpolitika. *Magyar Sporttudományi Szemle* 2008/9. 4–10.
- Földesiné Szabó Gyöngyi, Gál Andrea, Dóczy Tamás (2010): *Sportszociológia*. Budapest, Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar
- Hoefler, Wendy R, McKenzie, Thomas L, Sallis, James F, Marshall Simon, J, Conway, Terry L (2001): Parental provision of transportation for adolescent physical activity. *American Journal of Preventive Medicine* (21) 1. 48–51.
- Hradil, Stefan (1995): Régi fogalmak és új struktúrák. Milió-, szubkultúra- és életstílus-kutatás a 80-as években. In Andorka Rudolf, Hradil, Stefan, Peschar, Jules L. (szerk.): *Társadalmi rétegződés*. 347–390.

- Keresztes Noémi (2007): Ifjúság és sport. In Pikó Bettina (szerk.): *Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban*. Budapest, L'Harmattan. 184—199.
- Keresztes Noémi, Pikó Bettina (2006): A dél-alföldi régió ifjúságának fizikai aktivitását meghatározó szociodemográfiai változók. *Magyar Sporttudományi Szemle* (7) 1. 7—12.
- Kovács Klára (2011): Sportoló Egyetemisták. A sport helye és szerepe a debreceni egyetemisták életében. *Educatio* 3. 423—431.
- Kovács Klára (2012): Szabadidő és Sport a Debreceni Egyetemen. In Dusa Ágnes Réka, Kovács Klára, Nyüsti Szilvia, Márkus Zsuzsanna, Sörös Anett (szerk.): *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok*. II. kötet. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 209—232.
- Kozma Tamás (2005): *Kisebbségi oktatás Közép-Európában*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- Lee, Jessica, Macdonald, Doune (2009): Rural young people and physical activity: understanding participation through social theory. *Sociology of Health & Illness* (31) 3. 360—374
- Leff, Stephen S., Hoyle, Rick H. (1995): Young athletes' perceptions of parental support and pressure. *Journal of Youth and Adolescence* (24) 2. 187—203.
- Mikulán Rita, Keresztes Noémi, Pikó Bettina (2010): A sport mint védőfaktor: fizikai aktivitás, egészség, káros szenvedélyek. In Pikó Bettina (szerk.): *Védőfaktorok nyomában. A káros szenvedélyek megelőzése és egészségfejlesztés serdülőkorban*. Budapest, L'Harmattan — Nemzeti Drogmegelőzési Intézet. 115-130.
- Miller, Wayne C., Hering, Michelle, Cothran, Carriem Croteau, Kim, Dunlap, Rebecca (2012): After-School Physical Activity and Eating Behaviors of Middle School Students in Relation to Adult Supervision. *Journal of Nutrition Education and Behavior* (44) 4. 326—334.
- Mota, Jorge, Silva, Guiomar (1999): Adolescent's Physical Activity: Association with Socio-Economic Status and Parental Participation Among a Portuguese Sample. *Sport, Education and Society* (4) 2. 193—199.
- Murányi István, Márton Sándor (2012): Debreceni egyetemisták szabadidő-profiljai az empirikus adatok tükrében. In Dusa Ágnes Réka, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett (szerk.): *Egyetemi Élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok*. II. kötet. 181 — 194.
- Nédó Erika, Paulik Edit (2012): Association of smoking, physical activity, and dietary habits with socioeconomic variables: a cross-sectional study in adults on both sides of the Hungarian-Romanian border. *BMC Public Health* 12. Forrás: <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/12/60/>. Letöltés ideje: 2012. 12. 04.
- Neulinger Ágnes (2009): A szabadidősport iránti érdeklődés Magyarországon — motivációk. *Magyar Sporttudományi Szemle* (10) 1. 25—27.
- Pikó Bettina (2005): Középiskolás fiatalok szabadidő-struktúrája, értékattitűdjei és egészségmagatartása. *Szociológiai Szemle* 2005/2. 88—99 Forrás: <http://www.mtapti.hu/mszt/20052/004.pdf>. Letöltés ideje: 2011. 04. 14.
- Pikó Bettina, Keresztes Noémi (2007): *Sport, lélek, egészség*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Pikó Bettina (2010): Közösségi hatóképesség és más társas befolyás szerepe a serdülők dohányzásában és alkoholfogyasztásban. In Pikó Bettina (szerk.): *Védőfaktorok*

- nyomában. *A káros szenvedélyek megelőzése és egészségfejlesztés serdülőkorban.* Budapest, L'Harmattan — Nemzeti Drogmegelőzési Intézet. 87—101.
- Perényi Szilvia (2010): On the Fields, in the Stands, in front of TV — Value Orientation of Youth Based on Participation in, and Consumption of, Sports. *European Journal for Sport and Society* (7) 1. 41—51.
- Perényi Szilvia (2011): Sportolási szokások — Sportolási esélyek és változástrendek. In Bauer Béla, Szabó Andrea (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000-2010.* Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. 159—184
- Pusztai Gabriella (2011): *A láthatatlan kéztől a baráti kezekig.* Budapest, Új Mandátum Kiadó
- Sallis, James F., Zakarian, Joy M., Hovell, Melbourne F., Hofstetter, C. Richard (1996): Ethnic, socioeconomic, and sex differences in physical activity among adolescents. *Journal of Clinical Epidemiology* (49) 2. 125—134.
- Sallis, James F., Prochaska, Judith J., Taylor, Wendell C. (2000): A review of correlates of physical activity of children and adolescents. *Medicine & Science in Sports & Exercise* (32) 5. 963—975.
- Skultéti Dóra (2005): Társas hatások szerepe a fiatalok egészségkockázati magtartásában. In Píkó Bettina (szerk.): *Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban.* Budapest, L'Harmattan. 104—120.
- Smith, Alan L. (1999): Perceptions of Peer Relationships and Physical Activity Participation in Early Adolescence. *Journal of Sport and Exercise Psychology* 1999/21. 329—350.
- Szalai Sándor (1976): A szabadidő problémái a különböző társadalmi berendezkedésű országokban. In Falussy Béla (szerk.): *A szabadidő szociológiája.* Budapest, Gondolat Kiadó. 171—178.
- Tóth Ákos, Rétsági Erzsébet, Szovák Etelka (2009): Fizikai aktivitás, percipiált egészség és wellness egyetemisták körében. *Magyar Sporttudományi Szemle* (10) 1. 19—24.
- Ullrich-French, Sarah, Smith, Alan L. (2009): Social and motivational predictors of continued youth sport participation. *Psychology of Sport and Exercise* 10. 87—95.
- Vitányi Iván (1995): Szabadidő és társadalmi változás. In Tibori Tímea (szerk.): *„Társadalmi idő – Szabadidő”.* A szabadidő új problémái a mai társadalomban. Budapest, Magyar Szabadidő Társaság. 382—386.
- Woolger, Christi, Power, Thomas G. (1993): Parent and sport socialization: Views from the achievement literature. *Journal of Sport Behavior* (16) 3. 171—189.
- Yang, Xiao Lin, Telama, Risto, Laakso, Lauri (1996): Parents' Physical Activity, Socioeconomic Status and Education as Predictors of Physical Activity and Sport among Children and Youths - A 12-Year Follow-Up Study. *International Review for the Sociology of Sport* (31) 3. 273—291.

Dokumentumok

- Európai Sport Charta És A Sport Etikai Kódexe (2001):
[http://www.europatanacs.hu/pdf/CM_Rec\(1992\)14.pdf](http://www.europatanacs.hu/pdf/CM_Rec(1992)14.pdf). Letöltés ideje: 2010. 11. 13.

¹ „A Partium olyan határközi térség, amely még nincs formalizálva, de már kimutatható. A térség két magyarországi és három romániai megyét, valamint hét ukrainai járást foglal magában” (Kozma 2005, 30).

²Higher Education for Social Cohesion – Cooperative Research and Development in a Cross-border Area (HURO/0901/253/2.2.2.) című kutatási projekt (2011-2012). A kutatás vezetője: Kozma Tamás.

³ További információk: <http://cherd.unideb.hu/honlap/>

⁴ A harmadfokú képzés szerepe a regionális átalakulásban (OTKA T-69160 kutatás), 2007-2010. Kutatásvezető: Kozma Tamás.

⁵ Campus-lét” a Debreceni Egyetemen. Csoportok, csoporthatárok, csoportkultúrák (OTKA K-81858 számú kutatás), 2010-2013. A kutatás vezetője Szabó Ildikó. További információk: campuslet.unideb.hu

⁶ A szubjektív anyagi helyzet vizsgálatához megkértük a válaszadókat, hogy egy tízfokú skálán jelöljék meg családjuk anyagi helyzetét az országban élő más családokhoz viszonyítva.

⁷ Az objektív anyagi helyzet vizsgálatához egy indexet készítettem azokból a javakból, amelyekkel rendelkezik a válaszadó családja. A következő javak birtoklására kérdeztünk rá: 1. saját lakás, családi ház, 2. nyaraló, hobbitelek, 3. plazma TV, LCD TV, 4. asztali számítógép vagy laptop otthoni internet hozzáféréssel, 5. táblagép, e-book olvasó, 6. mobil-internet (telefonon vagy táblagépen), 7. mosogatógép, 8. klíma, 9. egy csendes hely, ahol felkészülhetsz az órákra, 10. személyautó, 11. okostelefon.

⁸ A válaszlehetőségekt 0-tól 100-ig tartó skálává alakítottam át.